عقائد اهل الاسلام الى ان انتشر مذهب الاشعرية

Eşari Mezhebine Kadar Ehl-i İslam'ın Akidesi

Telif:

Ebu'l Abbas Takiyyuddin Ahmed b. Ali b. Abdulkadir b. Muhammed el-Makrizi (ö. 845)

Tercüme:

Ebu Leyla

إِنَّ الحمدَ لله، نحمدُه ونستعينُه ونستغفرُه، ونعوذُ بالله من شرور أنفسِنا ومن سيِّئات أعمالِنا، من يهده الله فلا مُضِلَّ له، ومن يضلِلْ فلا هادي له، وأشهد أنْ لا إِله إِلا الله وحده لا شريكَ له، وأشهد أنَّ محمداً عبده ورسوله.

"يا أيُّها الذينَ آمنوا اتَّقوا الله حقَّ تُقاتِه ولا تَموتُنَّ إلا وأنتُم مُسلمونَ "

"يا أيها الناس اتَّقوا ربكم الذي خَلَقَكُم من نفسٍ واحدةٍ وخلقَ منها زوجَها وبَثَّ منهُما رِجالاً كثيراً ونساءً واتَّقوا الله الذي تساءَلونَ به والأرْحامَ إِنَّ الله كانَ عليكم رَقيباً "

"يا أيها الذينَ آمنوا اتَقوا الله وقولوا قولاً سَديداً. يُصْلحْ لكُم أعْمالَكم ويَغْفِرْ لكم ذُنوبكم ومَن يُطِع الله ورَسولَه فقد فازَ فوزاً عَظيماً "

أما بعدُ؛ فإن أصدقَ الحديثِ كتابُ الله، و خير الهديِ هديُ محمدٍ – صلى الله عليه وسلم –، وشر الأمورِ محدثاتها، وكلَّ محدثةٍ بدعةٌ، وكل بدعة ضلالةٌ، وكل ضلالةٍ في النار

Allah azze ve celle aziz kitabında şöyle buyurmuştur:

«وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ»

“Dinlerinde fırkalaşan ve her fırkanın kendi ellerinde bulunanla sevindiği şekilde gruplara ayrılanlardan olmayın.” (30/31-32)

Abdullah b. Amr b. el-As radıyallahu anhuma Nebi sallallahu aleyhi ve sellemden şöyle rivayet etmiştir:

«وَإِنَّ بني إسرائيل تَفَرَّقَتْ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلَّا مِلَّةً وَاحِدَةً»

“Muhakkak ki İsrailoğulları yetmiş iki fırkaya ayrıldı. Benim ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Biri dışında hepsi de ateştedir.” [1]

Allah’ın kevni takdiri gereği İslam ümmeti henüz sahabe radıyallahu anhumun döneminde ihtilaf etmiş ve fırkalaşmıştır.

Kitap, sünnet ve salih selefin menheci üzere olan bir Müslümanın alim olsun ya da olmasın bidat fırkaları hakkında en azından onları tanıyacak ve onlardan sakınacak kadar bilgi sahibi olması kaçınılmazdır.

İşte, Makrizi rahimehullah ilmi ve tarihi detaylardan kaçındığı bu kısa ve değerli risalesinde ümmetin ilk asırlarındaki bu fırkalaşma sürecini

[1] Tirmizi (2641). Bu isnad rivayet yollarının toplamıyla birlikte hasendir. Yetmiş iki fırka hakkında sünen kitaplarında ve müsnedlerle farklı sahabelerden gelen sahih ve hasen hadisler ehlince malumdur.

kronolojik olarak kaleme almıştır. Ben de müellifin bu risaleyi yazma niyetine paralel olarak çok gerekli görmedikçe şerh düşmekten ve sözü uzatmaktan kaçındım. Allah her şeyin en iyisini bilendir.

"Akaidu Ehli'l İslam ila en İnteşera Mezhebu'l Eşari" isimli bu risale, Makrizi'nin *"Tecridu't Tevhidi'l Mufid"* isimli kitabının Daru İbn Hazm baskısının sonuna eklenmiş olarak elime geçti. Kitabın muhakkiki Bessam Abdulvehhab el-Cabi'nin mukaddimede aktardığına göre bu risale, Makrizi'nin *"el-Mevaizu ve'l İtibar fi Zikri'l Hutat ve'l Asar"* isimli kitabından alıntıdır. (4. Cilt, 1. Cüz, sf. 434-450) (Naşir Doktor Eymen Fuad Seyyid, Müessesetu'l Furkan li't Turasi'l İslami, Londra).

«وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ»

"Günahkârların yolu apaçık ortaya çıksın diye ayetleri böylece açıklıyoruz." (6/55)

Ebu Leyla

Ankara

29 Cemaziye'l Ahir 1441

بِسْمِ اللهِ الرَّحمنِ الرَّحيمِ

Bil ki; Allahu Teala Arapların arasından nebisi Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemi bütün insanlara rasul olarak gönderdiğinde, Nebi sallallahu aleyhi ve sellem insanlara rableri subhanehu ve tealayı kendisinin kerim nefsini Ruhu'l Emin'in onun kalbine indirdiği aziz kitabında ve rabbinin kendisine vahyettiğinde nasıl vasfettiyse o şekilde vasfetmiştir.

Araplardan hiçbiri, ne köylüleri ne de bedevileri Nebi aleyhissalatu vesselama namaz, zekat, oruç, hac ve bunların dışında Allah subhanehunun emir ve yasakta bulunduğu meseleler, kıyamet halleri, cennet ve cehennem hakkında sordukları gibi sıfatların manası hakkında bir şey sormuş değildirler.

Eğer onlardan biri ilahi sıfatlar hakkında bir şey sorsaydı dahi ona helal ve haram ahkamı, teşvik ve sakındırma, kıyamet, melahim, fitneler ve bunun dışında mucem, müsned veya cami şeklinde tasnif edilen hadis kitaplarında bulunan diğer meselelerde sorulan sorularda Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellemden varid olan hadislerin nakledildiği gibi bu meselede de kendisine ilgili hadisler nakledilerek cevap verilirdi.

Hadis kaynaklarına dikkatlice bakıp Selefiyye'nin eserleri üzerinde duran kimse görecektir ki durumlarının farklılığı ve sayılarının çokluğuna rağmen sahabelerden hiçbirinin Allah'ın kerim nefsini Kuran-ı Kerim'de ve nebisi Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemin diliyle sünnette vasfettikleri hakkında Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'e bir şey sorduklarına dair ne sahih ne de zayıf tarikten bir şey kesinlikle varid olmuş değildir.

Aksine onların hepsi bunların manasını anlamışlar ve sıfatlar hakkında kelama dalmamışlardır. Onlardan hiçbiri zati ve fiili sıfat diye bir ayrıma da gitmemiştir. Onlar Allah için ilim, kudret, hayat, irade, işitme,

görme, kelam, celal, ikram, cömertlik, lütuf, aciz bırakmak, azamet ve bunun gibi ezeli sıfatların hepsini aynı şekilde ispat etmişlerdir.

Sahabe radıyallahu anhum Allah'ın kerim nefsi hakkında bildirdiği yüz, el gibi sıfatları da mahlukatına benzetmeksizin ispat etmişlerdir. Onlar teşbihe de, tenzih etmek kastıyla ta'tile de sapmaksızın bunları ispat etmişler ve onlardan hiçbiri bunlardan bir şeyi tevile de kalkışmamıştır. Ve görülür ki onların hepsi de sıfatları geldikleri gibi kabul etmişlerdir.

Onlar için Allah'ın vahdaniyetine ve Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in nübüvvetine delil olacak Allah'ın kitabına denk bir şey yoktu. Onlar kelami yolları da, felsefi meseleleri de bilmiyorlardı. İşte sahabe radıyallahu anhumun asrı henüz onların zamanında kader hakkında konuşanlar ortaya çıkana kadar bu şekilde devam etti. Bu, söylenmemiş yeni bir sözdü. Yani:

"Muhakkak ki Allahu Teala yarattıklarının aleyhine olacak bir şeyi takdir etmez." denmesi

İslam'da kader hakkında ilk defa konuşan Mabed b. Halid el-Cuheni (ö. 83) oldu. O, Hasan b. Ebi'l Hasan el-Basri'nin (ö. 110) meclisine devam ederdi. Mabed, Basra'da kader hakkında konuşmaya başladı. Basralılar da Amr b. Ubeyd'in (ö. 144) bu görüşleri sahiplenmesiyle bu yola girmeye başladı. Mabed bu görüşü Esvarilerden kendisine Ebu Yunus Senseveyh denilen el-Esvari olarak tanınan bir adamdan almıştı. Onun fitnesi büyüyünce el-Haccac (ö.95) onu cezalandırdı ve Abdulmelik b. Mervan'ın (ö.86) emriyle 80 senesinde çarmıha gerdi. Abdullah b. Ömer b. el-Hattab radıyallahu amhuma'ya (ö. 73) Mabed'in kader hakkında söyledikleri ulaşınca o, Kaderiyye'den teberri etmiştir. [2]

İşte bu topluluk bidatinde Mabed'e uymuş ve Selef rahimehullah da hadis kitaplarında geçtiği üzere Kaderiyye'yi eleştirmiş ve onlardan sakındırmışlardır. Ata b. Yesar (ö. 103) kader görüşüne sahip bir kadıydı.

[2] Bu olayı Muslim ve başka imamlar Yahya b. Yamer'den Cibril hadisi diye meşhur olan hadisde aktarmıştır. (Muslim, 8)

O, yanında Mabed el-Cuheni olduğu halde Hasan el-Basri'nin meclisine gitmiş ve ikisi Hasan'a şöyle demişlerdir:

- Muhakkak ki bunlar (yöneticiler) kan döküyor ve "Amellerimiz ancak Allah'ın kaderi doğrultusunda işlenmektedir" diyorlar. Hasan bu görüşü reddederek:

- Allah'ın düşmanları yalan söylemiş! demiştir. [3]

Yine sahabe radıyallahu anhumun zamanında Havaric mezhebi ortaya çıkmıştır. Mezheplerini günahlardan dolayı tekfir, yöneticiye ayaklanmak ve onunla savaşmak olarak ortaya koymuşlardır. Abdullah b. Abbas radıyallahu anhuma (ö.68) onlarla münazara etmiş fakat onlar hakka dönüş yapmamışlardır. Müminlerin Emiri Ali b. Ebi Talib radıyallahu anh (ö. 40) onlarla savaşmış ve tarih kitaplarından bilindiği üzere onlardan bir kısmını öldürmüştür.

Haricilerin davetine birçok kimse katıldı. Hatta İslam büyüklerinden bir grup Haricilerin görüşünde olmakla suçlandı. Bunlardan birçoğu işin ehli tarafından bilindiği üzere hadis ravilerindendir. [4]

Aynı şekilde Ali b. Ebi Talib radıyallahu anhın taraftarlığında aşırı giden Şia Mezhebi de onların zamanında belirdi. Onların haberi Ali radıyallahu anha ulaşınca onların durumunu reddetti. Kendisi hakkında aşırı giden bir grubu ateşte yaktı ve şu şiiri söyledi:

لما رايت الامر امرا منكرا اججت ناري ودعوت قنبرا

[3] Hasan el-Basri rahimehullah zalim yöneticilerin işledikleri zulümlere kaderi gerekçe göstermelerine karşı çıkmıştır. Onun Cebriyyenin kader anlayışıntan teberri etmesi ve Mabed el-Cuheni, Amr b. Ubeyd gibi bu mezhebin öncülerinin onun meclislerini takip ediyor olması bazı Mutezile-Kaderiyye mensuplarının kendisine iftira ettikleri gibi onu bu sapkın fırkanın ilk önderlerinden biri yapmaz.

[4] Burada şuna dikkat etmek gerekir ki; Ali radıyallahu anhe ve yanındaki sahabelere mürted oldukları gerekçesiyle ayaklanan, büyük günahlardan tekfir eden, şefaati ve sünnetle sabit olan birçok meseleyi reddeden ve zamanla daha birçok bidat çıkarıp bunları mezheplerinin esası kılan ilk *Muhakkime Haricileri* ile *Siyasi Haricilik* birbiriyle karıştırılmamalıdır. Selefin büyüklerinden haricilik ithamına maruz kalan imamlar genellikle Haccac gibi zalim valilere ayaklanan, İmam Şabi gibi İbnu'l Eşas'a destek veren yahut ayaklanmasa bile onların aleyhinde konuşan kimselerdir. Selefilerin zalim yöneticiye ayaklanmama esası sonraki dönemlerde netleşmiş bir meseledir. Bu nedenle tabiin ve tebe-i tabiin dönemlerinde bu meselede muhtelif görüşlere sahip din ve sünnet imamları mevcuttu.

Ne zaman bu çirkin işle karşılaştıysam,

Ateşi tutuşturdum ve Kanber'i çağırdım… [5]

İbn Sevda es-Sebei olarak tanınan Abdullah b. Vehb b. Sebe de Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in vasiyetinde kendisinden sonra imameti Ali'ye bıraktığı iddiasıyla sahabe radıyallahu anhum döneminde ortaya çıktı. Buna göre Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellemin vasisi olarak kendisinden sonra hilafetin Ali radıyallahu anha geçeceği ümmet adına nasla sabitti. Yine Ali radıyallahu anhın ve aynı şekilde Nebi aleyhissalatu vesselamın ölümlerinden sonra dünyaya tekrar döneceğini söyledi. [6] Ali radıyallahu anhın öldürülmediğini, diri olduğunu, onda uluhiyyet olduğunu, bulutların içinde geldiğini, gök gürültüsünün onun sesi, yıldırımların kamçısı olduğunu, onun zulümle doldurulan yeryüzüne inip onu adaletle doldurmasının kaçınılmaz olduğunu iddia etti.

İşte bu İbn Sebe'den Rafizilerin gulat [7] fırkaları türedi ve imametin muayyen kişiler için olduğunu söylemeye başladılar. İmamiye'ye göre onlar on iki imam, İsmailiye'ye göre İsmail b. Cafer es-Sadık'ın (ö. 148) çocuklarıdır. Ondan gaybetu'l imam ve ricat yani İmamiye'nin inandığı gibi on ikinci imamın kaybolduğu ve ölümünden sonra dünyaya döneceği güne kadar bir mağarada saklandığı inancını ve ruhların tenasühü [8] inancını aldılar. Yine İbn Sebe'den uluhiyetten bir cüzün Ali b. Ebi Talib'den sonra imamlara geçtiği inancını aldılar. İşte, bundan dolayı imamete layık olanların onlar olması vaciptir. Tıpkı Adem aleyhisselamın meleklerin secdesine layık olması gibi. İşte Mısır diyarındaki Fatimi halifelerinin davet ettikleri akide bu görüşlerden oluşuyordu.

Müminlerin Emiri Osman b. Affan'ın (ö. 35) ölümüyle sonuçlanan fitneyi çıkartan kişi de *"et-Tarihu'l Kebiri'l Mukaffa"* isimli kitaptaki hal tercümesinde de zikredildiği üzere işte bu İbn Sebe'dir. Beldelerin genelinde birçok tabiisi ve ashabı bulunmaktaydı. İşte Şiilik bu şekilde

---

[5] Buhari'nin Sahihi'nde aktardığı üzere bu olay İbn Abbas radıyallahu anhumaya ulaşınca o, Ali radıyallahu anhın yaptığını reddetmiş ve Nebi aleyhissalatu vesselam'ın yakarak öldürmeyi yasakladığına dair hadisini rivayet etmiştir. (Buhari, 6922)

[6] Bu, Şia literatüründe *Ric'at* olarak bilinen itikat esaslarından biridir.

[7] Aşırı.

[8] Modern tabirler *reenkarnasyon*.

yayıldı. Haricilerle zıtlaşmaya başladılar. Güçleri ve sayıları artmaya devam etti.

Aynı sahabe radıyallahu anhumun asrında doğuda Cehm b. Safvan'ın (ö. 128) mezhebi türedi ve fitnesi büyüdü. O, Allahu Tealanın sıfatlarını reddediyordu. Ehl-i İslam'a, Müslümanlar üzerinde kendisinden büyük belaların doğduğu çirkin etkiler bırakan şüpheler attı. Hicri 100 senesinden az bir zaman önce ta'til [9] görüşü üzerine ona tabii olanlar çoğaldı. Ehl-i İslam Cehm'in çıkardığı bidatı önemsedi ve onu reddetmeye, tabiilerini sapık saymaya, Cehmiyye'den sakındırmaya, onlara Allah için düşmanlık etmeye, onlarla oturanları eleştirmeye ve ehli için malum olduğu üzere onlara reddiyeler kaleme almaya başladı.

Bu esnada, hicri 100 senesinden sonra Hasan b. Ebi'l Hasan el-Basri'nin zamanında *"İtizal Mezhebi"* [10] türedi. Mezheplerini temelde şu meseleler üzerine tasnif ettiler: Adl ve't Tevhid, kulların fiillerinin isbatı, Allah'ın şerri yaratmayacağı. Ayrıca Allah'ın ahirette görülmeyeceğini, kabir azabının bedene olmayacağını, Kuran'ın mahluk olduğunu ve bundan başka birtakım görüşler ortaya koydular. [11]

Mezheplerini desteklemek yolunda cedel usulüyle kaleme aldıkları tasniflerini çoğalttılar. İslam imamları onların mezhebinden yasakladı, kelam ilmini zemmetti ve onunla uğraşanlara hecr uyguladı. Mutezile kuvvetlenmeye ve tabiileri çoğalmaya devam etti. Mezhepleri yeryüzüne yayıldı.

Sonra Mutezile mezhebinin karşısında tecsim mezhebi [12] belirdi. Hicri iki yüzden sonra Kerramiyye fırkasının önderi Muhammed b. Kerram b. Arrak b. Huzabe Ebu Abdillah es-Sicistani (ö. 255) ortaya çıkarak Allah'ın sıfatlarını tecsim ve teşbihe varacak şekilde ispat etti. Haccettikten sonra Şam diyarına geçti. Hicri 256 senesinin Safer ayında Zuğar denilen yerde vefat etti ve Kudüs'de defnedildi. Doğu beldelerindekiler hariç, İbn

[9] Allah azze ve cellenin sıfatlarının iptali.
[10] Ayrılmak demektir. İtizal edenlerin mezhebi ile kastedilen Muteziledir.
[11] Mutezile'nin beş esasını Mutezili imamlardan Kadı Abdulcebbar (ö. 415) *Şerhu Usuli Hamse* isimli kitabında şerhetmiştir.
[12] Mücessime fırkası kastediliyor.

Kerram'ın orada ibadet ve keşif ehlinden oluşan ashabının sayısı yirmi binin üzerindeydi. Sayılamayacak kadar kalabalıktılar ve o, orada iki taifenin; Şafii ve Hanefilerin de imamıydı. Doğu'da bulunan Kerramiyye ve Mutezile arasında büyük çapta tartışmalar, karşılıklı reddiyeleşmeler ve birçok fitne vuku buluyordu.

Şiilerin daveti insanlar arasında yayıldı. Boyunun ve ayaklarının kısalığı ve adımlarının birbirlerine yakınlığı sebebiyle *Karmat* olarak bilinen Hamdan el-Eşas'a (ö. 293) nispet edilen Karamita Mezhebi ortaya çıktı. Karmat'ın daveti hicri iki yüz altmış dört senesinde Kufe halkı arasında başladı, Irak'ta meşhur oldu. Şam'da hallerini gizleyen Karamita'dan Cennabe ehlinden Ebu Said el-Cennabi Bahreyn'e gitti. Orada onun ve ondan sonra oğlunun devleti büyüdü. O kadar ki Bağdad ordusuna saldırıp Abbasi halifesine korku saldılar. Bağdad, Horasan, Şam, Mısır ve Yemen ehlini haraca bağladı. Her sene kendilerine oralardan mallar taşındı. Bağdad, Şam, Mısır ve Hicaz'a saldırdı. Karamitaların daveti yeryüzüne yayıldı. İnsanlardan bir grup onların davetine uydu ve *Batın ilmi* diye isimlendirdikleri görüşlerine meyletti. Bu, İslam şeriatını tevil, onu zahirinden iddialarına göre nefislerindekine çevirmek ve Kuran ayetlerini uzak tevillerle tevil etmektir. Böylece saptılar ve birçoklarını saptırdılar.

Memun Abdullah b. Harun er-Reşid (ö. 218) Bağdad'da Abbasilerin yedinci halifesiydi. Hicri 210'larda *kadim ilimlere* derin bir merak duymaya başlayınca Rum diyarına felsefe kitaplarını onun için Arapça'ya tercüme edip getirecek kişiler gönderdi. Böylece felsefecilerin mezhebi insanlar arasında yayıldı. Kitapları beldelerde meşhur oldu. Mutezile, Karamita, Cehmiyye ve başkaları onlara yöneldi. Felsefe kitaplarına bakmayı çoğalttılar. Sonunda felsefi ilimler İslam'ı ve onun ehlini dinde anlatılamaz bela ve imtihanlara sürükledi, bidat ehlinin sapıklığını arttırdı, küfürlerine küfür kattı.

Dönemlerinde Şia'nın güçlendiği Buveyh oğullarının Şia Mezhebini savunan devleti hicri 334 senesinden 437 senesine kadar sürdü. 351 senesinde mescidlerin kapısına şöyle yazdılar: *"Allah Muaviye b. Ebi Sufyan'a lanet etsin, Fatma'yı öfkelendirene lanet etsin [13], Hasan'ın dedesinin yanına defnedilmesine mani olana lanet etsin[14], Ebu Zerr el-*

[13] Ebu Bekr radıyallahu anh'ı kastediyorlar.
[14] Aişe radıyallahu anhayı kastediyorlar.

Ğıfari'yi sürgün edene lanet etsin[15]*, Abbas'ı şu'radan çıkarana lanet etsin*[16]*"* Gece olunca bazıları bu yazıları sildi. Muizzuddevle'nin (ö.356) izniyle veziri el-Muhellebi (ö. 352) *"Allah Ehl-i Beyt'e zulmedenlere lanet etsin"* yazılmasını emretti ve Muaviye'den başkasına lanet edilmedi. Bağdad'da şiilerle sünniler arasındaki fitne büyüdü. Şiiler Kerh'de ezana *"Hayya ala hayri'l amel"* ifadesini eklediler. Mutezile mezhebi de Irak, Horasan ve Maveraünnehir'de yayıldı. Meşhur fakihlerden bir grup onlara katıldı.

Bu sırada İfrikiyye ve Mağrib diyarında [17] Fatımi Halifeleri güç kazandı. İsmailiyye Mezhebi'ni ilan edip davetlerini Mısır'da yaydılar. Oranın halkının birçoğu onlara icabet etti. Sonra 358 senesinde orayı ele geçirdiler ve Şam'a ordularını gönderdiler.

Rafızilerin mezhebi Mağrib'in, Mısır'ın, Şam'ın, Diyarbakır'ın, Kufe'nin, Basra'nın ve Bağdadın genelinde, Irak'ın tamamında, ayrıca Horasan ve Maveraünnehir ile birlikte Hicaz, Yemen ve Bahreyn'de yayıldı. Onlar ve Ehl-i Sünnet arasındaki fitnede vuku bulan savaşları çokluğundan dolayı saymak mümkün değildir.

Kaderiyye, Cehmiyye, Mutezile, Kerramiyye, Havaric, Rafiziler, Karamita ve Batıniyye fırkalarının mezhepleri meşhur olup yeryüzü bunlarla doldu. Onlardan hiçbiri yoktu ki felsefeye bakmamış ve görüşlerinde onların yoluna uymamış olsun. Zikrettiğimiz bu taifelerin çokça bulunmadığı hiçbir ülke, hiçbir belde kalmamıştı.

Ebu'l Hasan Ali b. İsmail el-Eşari (ö. 324) Ebu Ali Muhammed b. Abdilvehhab el-Cubbai'den (ö.303) ilim almış ve yıllarca yanından ayrılmamıştır. Sonra Mutezile Mezhebi'ni terketmiş ve Ebu Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Said b. Kullab'ın (ö.243) yolunu izlemiştir. Sıfat ve kader meselesinde onun koyduğu kaidelere uyum göstermiş, kulun ihtiyari fiili üzerindekini iradesini ispat etmiş, husun-kubuh [18] görüşünden

[15] Osman b. Affan radıyallahu anhı kastediyorlar.
[16] Ömer b. el-Hattab radıyallahu anhı kastediyorlar.
[17] Mağrib ile Mısır'ın batısında kalan İslam toprakları kastedilir.
[18] Mutezili usulde "*et-Tahsin ve't Takbih bi'lakliyyin"* olarak bilinen, aklın kul için iyi ve kötüyü bir deyişle dünya ve ahirette kula fayda ve zarar verecek şeyleri belirlemesi.

ve salah-aslah [19] meselesi hakkında söylenenlerden rücu etmiştir. Yine aklın şeriat gelmeden önce Allah'ı bilmesinin vacip olmadığını ispat etmiştir. Eğer ilim akıl ile elde edilebiliyorsa aklın ilme ulaşması da ancak nakil ile mümkündür. Allah akla bir şeyi vacip kılmış değildir. Nübüvvet aklen mümkün ve naklen vaciptir. Ve bunun gibi *usulu'ddin* [20] konularında konuşmuştur.

EŞARİ MEZHEBİ

El-Eşari rahimehullah mezhebinin aslını Mutezile'nin yolu olan nefiy ile Mücessime'nin yolu olan isbat arasında bir yol tutarak delillendirmişti. Bir topluluk ona yöneldi ve onun görüşlerine bel bağladı. Kadı Ebu Bekr Muhammed b. et-Tayyib el-Bakıllani el-Maliki (ö.403), Ebu Bekr Muhammed b. el-Hasan b. Furek (ö. 406), Şeyh Ebu İshak İbrahim b. Muhammed b. Mihran el-Esferani (ö. 418), Şeyh Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirazi (ö. 476), Şeyh Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazali (ö. 505), Ebu'l Feth Muhammed b. Abdilkerim b. Ahmed eş-Şehristani (ö.548), İmam Fahruddin Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn er-Razi (ö. 606) ve sayması uzun sürecek başkaları onlardandır. Eşari'nin mezhebini desteklediler, onun için münazara edip, uğrunda tartışmalara girdiler. Mezhebine delil getirmek için çok sayıda eser telif ettiler. Ebu'l Hasan el-Eşari'nin mezhebi hicri 380 senesi civarlarında Irak'ta yayıldı oradan Şam'a intikal etti.

Sultan el-Meliku'n Nasır Selahaddin Yusuf b. Eyyub (ö. 589) Mısır'ı fethettiğinde oranın kadısı Sadreddin Abdulmelik b. İsa b. Dirbas el-Marani Eşari mezhebindendi. İkisi, Dımeşk'te Sultan el-Meliku'l Adil Nureddin Mahmud b. ez-Zengi'nin (ö. 569) hizmetine girdiklerinden beri bu mezhebi yaydılar. Selahaddin gençlik çağında, Kutbuddin Ebu'l Meali Mesud b. Muhammed b. Mesud en-Neysaburi'nin kendisi için telif ettiği *"Akide"* isimli eseri ezberledi. Sonra kendi çocuklarına da ezberletti. Çocukları Eşariliği el üstünde tuttu ve bu mezhebe sıkı sıkıya bağlandı. Devletleri zamanında bütün insanlar da bu mezhebe yönledirilip onunla yükümlü tutuldu. Eyyub

[19] Mutezile'ye göre Allah'ın mahlukatı için en uygun olanı yaratması ve bunun kendi üzerine vacip olması.

[20] Usulu'd din kavramı mücmel bir kavramdır. Kim tarafından ve hangi bağlamda kullanıldığına dikkat edilmelidir. Bidat Ehli bu ıstılahın altını kendine asıl belirlediği bidatlerle doldurur. Mutezile ve kelamcıların ıstılahında Allah'ın isim ve sıfatları, kader gibi akidenin temel meseleleri usulu'd dindir.

oğullarının ve onlardan sonra köleleri olan Türklerin [21] saltanatında durum bu şekilde devam etti.

Bunun üzerinde hemfikir olmalarına rağmen Mağrib diyarından bir adam olan Ebu Abdillah Muhammed b. Tumert'in (ö. 524) niyeti Irak'a gitmekti. Ebu Hamid el-Gazali'den Eşari mezhebini öğrendi. Mağrib'e dönünce Mesamidilere[22] fıkıh ve ilim öğretti, onlar için *Akide* isimli kitabını yazdı. Halkın avamı bu kitabı ondan dinledi. İbn Tumert'in vefatıyla yerine Abdulmumin b. Ali el-Kaysi (ö. 558) geçti. *Müminlerin Emiri* unvanını alan Abdulmumin ve ondan sonra oğulları bir süre Mağrib diyarına hakim oldu ve *Muvahhidiler* diye isimlendirildiler. Muvahhidiler Devleti Mağrib'de kendileri için *Masum İmam* ve *Mehdi* olan İbn Tumert'in akidesine muhalefet edenlerin kanlarını dökmeye başladı. Bundan dolayı kaç insanın kanını döktüler Allah subhanehu ve teala bilir. Bütün bunlar tarih kitaplarında malumdur.

İşte Eşari Mezhebi İslam beldelerinde o derece şöhret buldu ki diğer mezhepler unutuldu ve hatta Eşarili'ğe muhalif olarak İmam Ebu Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel radıyallahu anh'ın (ö. 241) tabiileri olan Hanbelilerin mezhebi dışında hiçbir mezhep kalmadı. Çünkü onlar *Selef*'in yolu üzerindeydi ve Allah'ın sıfatlarını tevil etmeyi caiz görmüyorlardı.

Hicri 700'lerde Dımeşk'te meşhur olan Takiyyuddin Ebu'l Abbas Ahmed b. Abdilhalim b. Abdisselam b. Teymiyye el-Harrani (ö.728) Selefin mezhebini ortaya koydu. Eşarilere, Rafızilere ve Sufilere açıktan reddiyeler verdi. İnsanlar onun hakkında ikiye bölündü.

Bir grup onun yolunu izledi, sözlerini destekledi, görüşleriyle amel etti ve onu Şeyhulislam kabul etti. İslam aleminin hafızları ona saygı gösterdi. Diğer grup ise onu bidatçi ve sapık saydı. Onun sıfatları ispat etme konusunda kusurlu olduğunu, bu meselede bir öncüsü olmadığını ve icmayı deldiğini iddia ettiiler. İbn Teymiyye'nin de onun muhaliflerinin de birçok hataları olmuştur. Onun da onların da hesabı yerde ve gökte hiçbir

[21] Memlük Devleti.
[22] Masmude olarak da geçer. İbn Tumert'in kendisinin de mensubu olduğu bir Berberi kabilesi.

şey kendisine gizli kalmayan Allah'a aittir. Onun, zamanımıza kadar [23] Şam'da ve biraz da Mısır'da tabiileri bulunagelmiştir.

Eşariler ile İmam Ebu Hanife en-Numan b. Sabit (ö. 151) ve iki arkadaşı Ebu Yusuf Yakub b. İbrahim el-Hadrami (ö. 182) ve Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybani (ö. 189) radıyallahu anhumun mukallidleri olan Hanefi fukahasının tabii olduğu Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Maturidi'nin (ö. 333) takipçileri arasında işin en başında çekişme ve nefretin sebep olduğu ve görmezden gelinmediği zamanlarda her birinin diğerinin mezhebini itham ettiği, sayılmaya kalkışılırsa meşhur olan 10 küsür akidevi meselede ihtilaf bulunmaktaydı. Hamd Allah'adır.

Allah seni aziz kılsın! İşte bu, ümmetin akidesinin işin başından bu zamanımıza kadar olan durumunun beyanıdır. Bu risalede, tarihçilerin özetlediği bazı meseleleri detaylandırdım, detaylandırdıkları bazı meseleleri de özetledim. Ey ilim talebesi! Kitapların sayfaları arasında gezinmekten uykusuz kalıp zahmete girdiğim ve gücüm nispetince ortaya koyduğum ve ayıklanmş bir şekilde eline geçen bu risaleye kulak ver. Muhakkak ki sen buna bir nimet olaraktan herhangi bir zorluğa ve sıkıntıya girmeden, mücadele etmeden ulaştın.

«وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ»

"Lakin Allah nimetini kullarından dilediğine verir." (14/11)

****

[23] Müellif Makrizi rahimehullah hicri 766-845 yılları arasında yaşamıştır.